

6. Pracovní příležitosti v obcích v širokém okolí Jaderné elektrárny Dukovany 1991-2011

Peter Svoboda, David Hána

Počet pracovních příležitostí patří mezi dlouhodobě sledované charakteristiky ekonomiky, a to jak ze společenského, tak i územního hlediska. V Česku se tento indikátor, založený na dojížd'kových datech Sčítání lidu, domů a bytů (SLDB), používá v jistých modifikacích reflektujících proměny ekonomické reality již od 60. let 20. století (Svoboda, Přidalová, Ouředníček 2014). V porevolučním období (od SLDB 1991) pak došlo k jeho zpřesnění a rozšíření možnosti sledování na úrovni všech obcí. Tím se umožnilo jednak detailní sledování prostorových diferenciací koncentrace pracovních příležitostí v územním detailu obcí (od SLDB 2011 i uvnitř obcí na úrovni tzv. základních sídelních jednotek (ZSJ)) a jednak dlouhodobé srovnání vývoje počtu i územní koncentrace pracovních příležitostí ve vybrané oblasti.

Cílem této specializované mapy je zhodnotit vývoj a proměny regionálních diferenciací pracovních příležitostí v obcích v širokém okolí Jaderné elektrárny Dukovany v delším časovém horizontu zachycujícím stav bezprostředně po pádu socialismu (1991), dekádu transformace (2001) i období znalostní fáze tržní ekonomiky v Česku po otevření se globální ekonomice (2011).

Metodicky je mapa založena na sledování vývoje absolutního počtu pracovních příležitostí (PPP) a jeho vztažení k počtu ekonomicky aktivních obyvatel bydlících v daném území. Počet pracovních příležitostí je definován jako funkce modifikovaného počtu ekonomicky aktivních obyvatel (EAm), počtu nezaměstnaných obyvatel dle SLDB (NEZ^{sldb}), meziobecní pracovní vyjížd'ky z tzv. bilanční statistiky (VYJ^b) a dojížd'ky z tzv. proudové statistiky (DOJ^p), dle vztahu:

$$PPP = EAm - NEZ^{sldb} - VYJ^b + DOJ^p$$

Jednotlivé hodnoty PPP se mohou při vzájemném srovnání z různých zdrojů signifikantně lišit v závislosti na zvolené modifikaci jejich kalkulace a výběru konkrétních indikátorů vstupujících do jejich výpočtu. V této mapě byl indikátor EA metodicky upraven tak, aby bylo umožněno jeho meziroční srovnání (proto Eam). V jednotlivých letech sčítání totiž zahrnoval odlišné skupiny obyvatelstva (rozdíly byly zejména ve skupinách matky na mateřské, delší mateřské a rodičovské dovolené; příslušníků ozbrojených sil; pracujících studentů). Jako údaje o počtu nezaměstnaných obyvatel byly použity data ze SLDB

(NEZsldb), a to vzhledem k jeho vázanosti na ostatní indikátory z téhož zdroje⁶. Pro výpočet salda dojížd'ky byly použity data vyjížd'ky z tzv. bilanční statistiky (VYJb) a dojížd'ky z tzv. proudové statistiky (DOJp), která se však od sebe liší o počet osob, které neuvedly obec dojížd'ky. Považujeme to za nejvhodnější způsob pro zjištění územních rozrůznění hodnot PPP. Zásadní metodickou odlišností znemožňující plné srovnání mezi lety je publikace dat ze SLDB 2011 za obvyklé a nikoli za trvalé obyvatelstvo, jak tomu bylo v předešlých SLDB (1991 a 2001).

Vzhledem k odkazu centrálně plánované ekonomiky a pro ni typické snahy o nivelizaci přerozdělování ekonomického blahobytu v společenském i územním smyslu bylo v roce 1991 možné zaznamenat poměrně velký počet center pracovní dojížd'ky (kladné saldo dojížd'ky) a obcí, jejichž počet pracovních příležitostí převyšoval počet ekonomicky aktivních obyvatel. Tento stav byl období bezprostředně po pádu socialismu patrný zejména u měst střední velikosti, jejichž ekonomický růst byl v předchozích dekádách značně preferovaný. V následujícím období ekonomické recese konce 90. let, provázených mj. vysokou nezaměstnaností, však docházelo k výrazné koncentraci ekonomických aktivit (a tím i dojížd'ky) především do velkých center regionu. Docházelo tak ke snižování poměru počtu pracovních příležitostí k počtu ekonomicky aktivních obyvatel ve většině obcí zájmového území. V roce 2001 a především pak v roce 2011 tak lze zaznamenat značný úbytek počtu obcí, kde počet pracovních příležitostí převyšuje počet ekonomicky aktivních obyvatel (např. Třebíč, později i Znojmo a Moravské Budějovice) a z výčtu center pracovní dojížd'ky mizí i některá větší města regionu. Vzhledem k velikosti města a jeho funkčnímu postavení v regionu může být poměrně překvapivým příkladem takového bývalého centra pracovní dojížd'ky město Třebíč (tabulka 6.1), kde však může svůj vliv sehrát mj. dojížd'ka za prací do Dukovan. Třebíč si tak zachovává svoji obytnou a obslužnou funkci, pracovní funkce byla oslabena krachem řady velkých firem.

Při interpretaci dat je však nutné mít na paměti metodické nesnáze zjišťování PPP, které mají významný vliv na validitu dat a to v dvojím pojetí. Jednak byly ve SLDB v roce 2011 data publikována za obvykle bydlící, nikoli trvale bydlící obyvatelstvo, jak tomu bylo v předešlých SLDB. To výrazně omezuje možnost srovnání rozložení obyvatelstva a jeho aktivit v období mezi posledními dvěma censy. Druhý nezanedbatelný problematický aspekt spočívá v poměrně vysokém podílu osob, které ve Sčítání 2001 neodpověděly na otázky týkající se pracovní dojížd'ky (oproti předešlým Sčítáním dosahoval násobně vyšších hodnot, v datech proudové dojížd'ky na obecní úrovni dokonce převyšoval 35%).

⁶ K dalším primárním zdrojům počtu nezaměstnaných osob v Česku (viz např. Feřtřová 2011) patří Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR (MPSV) s údaji o registrovaných uchazečích z úřadů práce (MPSV 2014) a Výběrové šetření pracovních sil Českého statistického úřadu (ČSÚ) (ČSÚ 2014). Tyto zdroje však nebyly použity vzhledem k nekompatibilitě jejich metodik s ostatními indikátory výpočtu PPP.

Tabulka 6.1: Největší centra pracovní dojížděky v zájmovém území (saldo pracovní dojížděky 1991–2011)

1991		2001		2011	
Brno	46 342	Brno	51 693	Brno	39 495
Znojmo	3 553	Znojmo	3 637	Modřice	3 215
Dukovany	3 275	Dukovany	2 891	Dukovany	1 611
Třebíč	2 521	Velké Meziříčí	1 652	Velké Meziříčí	1 177
Kuřim	1 339	Kuřim	1 650	Znojmo	1 025
Modřice	1 333	Modřice	1 566	Kuřim	889
Mikulov	1 272	Třebíč	1 189	Velká Bíteš	750
Moravské Budějovice	1 252	Chvalovice	992	Chvalovice	669
Velké Meziříčí	965	Velká Bíteš	847	Mikulov	617
Hrušovany u Brna	859	Moravské Budějovice	820	Pohořelice	578

Zdroj: SLDB 1991–2011

I přes výše uvedené je však patrné, že k růstu počtu pracovních příležitostí ve středu zájmového území výrazně přispěla výstavba jaderné elektrárny Dukovany (EDU) mezi lety 1974 až 1987. Vysoký nárůst pracovních příležitostí v regionu byl logicky spojen s výrazným populačním růstem obcí, které se staly novými domovy přistěhovalých za prací v EDU. Především jde o město Třebíč, kde byla pro tyto účely vystavěna nová sídliště určená přímo pro bydlení zaměstnanců EDU. To je stále patrné také v dojížděkových vztazích v roce 2011, zejména při pohledu na zdroj dojížděky do Dukovan na detailnější úrovni (míněno úrovni ZSJ) Třebíče. Největší zdrojové lokality pracovní dojížděky v hranicích tohoto města jsou právě tyto sídliště (Sídliště Za Rybníkem a Sídliště Hájek). Lze usuzovat, že především starší zaměstnanci (pracující v EDU od jejího založení) bydlí stále ve stejných bytech, které dostali jako zaměstnanci nově spuštěné elektrárny před více jak 20 lety.

V uvedeném období lze však zaznamenat poměrně významnou změnu dojížděkových proudů v celém zájmovém území (viz také hodnoty v tabulce 6.2). V roce 1991 měla dojížděka do Dukovan několik velkých zdrojových obcí. S omezováním počtu pracovních úvazků v EDU během devadesátých let 20. století a na začátku 21. století je však spojen pokles dojíždějících (někteří dřívější zaměstnanci pak dojíždí do firem se sídlem v jiných obcích, které se staly subdodavateli materiálů a služeb). Oproti roku 1991, kdy tvořily dojížděkové proudy víceméně pravidelný prstenec zahrnující také silné zdrojové obce Brno či Moravský Krumlov, se v roce 2011 dojížděkový region omezuje především na pás obcí mezi Třebíčí jako největší zdrojovou obcí a Dukovany jako cílovou obcí sledované pracovní dojížděky.

Tabulka 6.2: Největší zdrojové obce pracovní dojížd'ky do Dukovan (počet dojíždějících 1991–2011)

1991		2001		2011	
Třebíč	1 987	Třebíč	1 643	Třebíč	798
Moravský Krumlov	209	Moravský Krumlov	185	Moravský Krumlov	95
Hrotovice	90	Rouchovany	108	Hrotovice	52
Mohelno	89	Hrotovice	101	Rouchovany	49
Rouchovany	73	Mohelno	90	Mohelno	37
Brno	70	Náměšť nad Oslavou	55	Stařeč	29
Ivančice	52	Ivančice	46	Brno	28
Náměšť nad Oslavou	47	Jaroměřice nad Rokytnou	44	Jaroměřice nad Rokytnou	27
Dalešice	31	Brno	34	Náměšť nad Oslavou	27
Moravské Budějovice	30	Jamolice	34	Moravské Budějovice	22

Zdroj: SLDB 1991–2011

Uvedené poznatky odpovídají převážně perifernímu charakteru území, kde se nachází EDU a které se musí vypořádávat s mnoha problémy, např. s vysokou mírou nezaměstnanosti a malou nabídkou pracovních příležitostí (např. Feřtová 2011). Přímo obec Dukovany si však i přes tyto problémy stále zachovává status významného centra pracovní dojížd'ky, několikanásobně převyšujícího význam obce vyjádřené populační velikostí. EDU tak je důležitým zaměstnavatelem, který zmírňuje možné problémy této oblasti tím, že zde nachází pracovní uplatnění určitá část místních obyvatel. V případě uzavření EDU by tak bylo s velkou pravděpodobností možné očekávat v souvislosti s očekávaným snížením nabídky pracovních příležitostí výrazné prohloubení problémů a nárůst nezaměstnanosti.

Literatura:

FEŘTROVÁ, M. (2011): Nezaměstnanost a sociální dávky. In: Ouředníček, M., Temelová, J., Pospíšilová, L. eds.: Atlas sociálně prostorové diferenciacie České republiky. Nakladatelství Karolinum, Praha, s. 37–38.

SVOBODA, P., PŘIDALOVÁ, I., OUŘEDNÍČEK, M. (2014): Ukazatele ekonomické struktury a mobility obyvatelstva ve sčítáních lidu. *Historická geografie*, 40, č. 2, s. 285–306.

Zdroje dat:

ČSÚ (2014): Trh práce. Výběrové šetření pracovních sil. Praha, Český statistický úřad. Dostupné na: http://www.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/kapitola/250130-14-r_2014-401 (cit. 30. 10. 2014).

MPSV (2014): Míra registrované nezaměstnanosti. Praha, Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky. Dostupné na: <http://www.mpsv.cz/cs/3878> (cit. 30. 10. 2014).

Sčítání lidu, domů a bytů v letech 1991–2011, ČSÚ 2013.